

ТМГ. XXXVIII	Бр. 4	Стр. 1841-1846	Ниш	октобар - децембар	2014.
--------------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

Приказ дела
Примљено: 5.10.2014.
Одобрено за штампу: 24.11.2014.

Немања Д. Милиновић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Београд

ЛАВИРИНТ МОЋИ: ПОЛИТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА ФРИДРИХА НИЧЕА*

Иако можда годинама читамо Фридриха Ничеа (Friedrich Nietzsche), делове његовог рада понекад морамо изнова анализирати покушавајући да их разумемо у савременом контексту. Ниче је двосмислен и парадоксалан мислилац који узнемирава, провоцира, испирише, руши конвенционална гледишта. Са друге стране, Ниче је један од ретких филозофа који је остао песник у својој филозофији.

Књига *Лавиринт моћи: Политичка филозофија Фридриха Ничеа* Весне Станковић Пејновић¹ даје *естетичку* перспективу на моћ политичког у седам делова: *Шта Ниче дугује Грцима*, *Зашто је потребна доминација*, *Освајање слободе као преобразба духа*, *Самонадилажење као себе-стварање*, *Политика као моћ код Макијавелија и Ничеа*, *Ниче и либерализам*, *Надилажење перспектива – нужност родне различитости*. Сваки одељак подељен је на поделељке.

Критичко-интерпретативним ставом и закључцима из целине Ничеовог мишљења, ауторка допире не само до Ничеовог поимања политичког већ га критички интерпретативно реинтегрише у целину његовог схватања моћи као суштинског елемента живота. Њени ставови су подупрти литературом од преко стопедесет различитих наслова на српско-хрватском, енглеском, немачком, италијанском и француском језику. Запажања ауторке ослањају се на коментаре ранијих критичара, иако доминирају референце утемељене на радовима самог Ничеа. Критички интерпретирајући битну целину Ничеовог мишљења, ауторка *открива* његово стајалиште у односу на политику (као битан појам), али властито разумевање тог појма као *онтолошког*, у његовом аутентичном значењу за Ничеову филозофију, као и ори-

ndmilinovic@gmail.com

* Vesna Stanković Pejnović. (2014). *Lavirint moći: Politička filozofija Fridriha Ničea*. Novi Sad: Mediterran, 247 str.

¹ Весна Станковић Пејновић рођена је у Хрватској. Основне, магистарске и докторске студије у сфери историје и филозофије завршила је на Филозофском факултету Универзитета у Загребу. Тренутно ради на Институту за политичке студије у Београду.

гиналну ауторкину (филозофску и методолошку) рефлексiju која доводи до унутрашњег сазнања и преображаја.

Књига представља свеобухватни приказ Ничеовог рада, подељен на неколико тематских целина. Пре самог осврта на неколико значајних тема, потребно је истаћи поштовање за ауторку која је успела у свом науку да обједини и у најпозитивнијем смислу поједностави филозофске идеје и поставке тако комплексног мислиоца какав је Ниче. *Лавиринт моћи: Политичка филозофија Фридриха Ничеа* није уџбеник намењен само студентима филозофије или политикологије. Ова студија представља својеврсну азбуку за разумевање Ничеа и као таква може бити прихватљива широком читалачком аудиторijуму, без обзира на образовање или професионалну оријентисаност. Ова књига помаже превазилажењу строгог академско-елитистичког приступа, не губећи притом суштину и дубину Ничеове мисли. Потребно је велико умеће да се једноставним изразом појасне идеје једног од највећих филозофа икада што даје суштински значај овом издању, пре свега са културолошког и просветног аспекта.

Читајући *Политичку филозофију Фридриха Ничеа* први пут, постао сам заинтересован за мотив ауторке да се упусти у вишегодишње истраживање које је резултирало објављивањем поменутог издања. Према речима и искуству саме ауторке, Ниче је посебно занимљив студентима књижевности због свог стилског израза, објашњавајући истовремено оно скривено у човеку, страсти које га раздиру и руководе, тамо где ум нема могућност господарења. За хуманисте, мислиоце и филозофе Ниче је интригантан јер у његовој перспективи сагледавања истине и догађаја ум није апсолутни управитељ људског понашања. Управо зато Ниче подстиче читаоце да нађу снаге и надиђу себе проналажењем равнотеже између страсти, инстинкта и тежњи, уз истовремено проналажење сопствених вредности и правила.

Станковић Пејновић истиче да је у време *политичке коректности* Ниче занимљив управо као мислилац који је *политички некоректан*, откривајући да је политичка коректност тек еуфемизам за лицемерје дубоко укорено у савременој политичкој и друштвеној сфери. Човек је постао маса која се одрекла стварне слободе у име либералних идеја и политички нестварне слободе, све више пристајући да буде дресирана животиња. На тај се начин човек приближава крају хуманости; приближава се виртуелном вештачком човеку отупљених осећања, постајући роб и конзумент капитала. Поред свега, човек је равнодушним *убиством Бога* остао сам, уплашен од слободе, престрављен од хладне и круте истине којој сада може скинути вео привида, неспособан да пронађе себе.

У поглављу *Шта ниче дугује Грцима?* могуће је сагледати саме темеље Ничеове филозофије и размишљања предсократовских филозофа који надахњују Ничеа. Херој, како га Грци схватају, полазиште је Ничеовог промишљања о слободним духовима, а касније и натчовека јер они мењају друштво, а усамљеност и самоћа су његов завичај (40). Ниче подвлачи да су храброст, дарезљивост, аутономија, праведност, понос, осамљеност и егоизам кључне врлине, издвајајући храброст као најважнију врлину и прототип осталих врлина (32). Ниче наглашава да су Грци психолошки здравији од својих савременика, пре свега емоционално. Јачи те и самоуверенији, мање отуђени од своје природе и од природе уопште; те су били способни препознати значење и смисао своје егзистенције, значај натечања и свог културног јединства.

Поглавље *Зашто је потребна доминација?* прожима две кључне теме: тему доминације и тему морала. Ниче је мишљења да јаки теже раздвајању, док слаби теже удруживању. Јаки се удружују само ради заједничког агресивног деловања. Зато Ниче наглашава важност хијерархијског уређења, јер цивилизацију чине људи различитих квалитета. Ропство је нужност у хијерархијски организованом друштву које се непрестано креће у правцу напретка (70). Ова тема повезана је са Ничеовим схватањем моралности, кроз два типа морала: ропски и господски (88). Моралност потиче из најнижих друштвених класа представљајући ограду саморазвоја и уздизања човека. Она је производ потлачених робова који се осећају инфериорним (78). Са друге стране, Ниче није заговарао аморалност већ потребу стварања сопственог система вредности.

Поглавље *Освајање слободе као преобразба духа* дотиче се појединих Ничеових теза које ће ауторка поновити унутар поглавља *Ниче и либерализам*. Она наглашава да Ниче није био систематичан мислилац, иако има усклађено промишљање (110). На основу његовог опуса, сазнајемо да је слобода тежња ка моћи, стално превладавање и борба (112). Слободан човек је ратник (113) који је поносан и одговоран за себе (114). До слободе се долази борбом и савладавањем препрека. Она је дуг културни процес, кроз који човек открива себе (117). Ниче је мишљења да постоје три главне фазе или етапе у којима се развија одређени капацитет или способност која садржава одређену идеју сопства, идеју себе као *слободног*: животиња, човек, натчовек или роб, господар и натчовек. У првој фази човек мора овладати нагонима, у другој мора направити свој властити избор за деловање, а у завршној фази човек постиже самоостварење.

Можда је *Пут ка надчовјеку* најупечатљивији део поглавља *Самонадлажење као себе-стварање*. Натчовек осликава савршеност, а не трансцендентност човечанства, способан да подигне границе људске савршености. То је човек који схвата реалност онаквом каква јесте (145). Станковић Пејновић са правом указује да натчовека можемо разумети као крајњу пројекцију наших врлина. Супротно Аристотелу који је веровао да врлине красе појединца, Ниче подвлачи да сваки појединац мора развијати свој скуп врлина (148).

Значајан политиколошки допринос ауторка је дала кроз поглавље *Политика као моћ код Макијавелија и Ничеа*. Ниче је сматрао да је политичко деловање значајно због самог дела, а не због последица. Он одбацује парламентаризам и уставне режиме као облике хипокризије старе Европе. За Ничеа владавина људи је изнад закона (175). Ниче је тврдио за себе да је антиполитичан, покушавајући да истакне да је против демократских ставова у односу на немачку конзервативну политичку филозофију. Међутим, Ниче никако није антиполитичан мислилац будући да је његово политичко мишљење можда провокативно, проницљиво, али дубоко указује на пропусте и недостатке савременог политичког живота (176).

Иако књига има поменутих седам подналова од којих свака поменута тема заслужује посебну анализу, пажњу ћу усмерити на последња два подналова: *Ниче и либерализам* и *Надилажење перспектива – нужност родне различитости*. Чини се да су теме либерализма и родне различитости посебно важне данас када живимо у времену апсолутних слобода и могућности, где доиста изгледа да понекад остајемо изгубљени. Са друге стране, родна различитост, као и теме блиске родним питањима, понекад се чине темељем за

разумевање цивилизацијских и културолошких достигнућа либералног света. Шта нам Ниче пружа што контекстуално може бити примењиво данас? Колико је Ниче мислилац, а колико чак визионар?

Поглавље *Ниче и либерализам подељено је у четири дела: Индивидуализам, Слобода, Једнакост и Различитост перспектива ка бољем човјеку*. Говорећи о индивидуализму, Ниче сматра да је индивидуализам једна од четири заједничке особине (индивидуализам, егалитаризам, универзализам и слобода) свих облика либерализма. Индивидуализам је темељ либерализма, па човека поставља пред њега самог, чинећи га одговорним за своја дела, као самосталног ствараоца и организатора властите егзистенције (188). Либерализам човека схвата као особу усмерену на будућност, а будућност сваког појединца зависи од његових моралних и интелектуалних деловања. Попут Аристотела и Лајбница (Gottfried Leibniz), Ниче припада кругу мислилаца који наглашавају онтолошки примат индивидуалности, истичући да постоје *само индивидуе*. Он се супротставља тежњи да се стадо разуме као индивидуум коме се даје виши ранг него појединцу, јер је индивидуум нешто *посве ново и новотворено* (191). Ниче даје теорију индивидуалности коју покушава да објасни адекватним концептом. Станковић Пејновић запажа да Ниче у *Несавременим разматрањима* настоји да оправда емпиријску одрживост сваке индивидуе. Он описује индивидуу у партикуларним и јединственим терминима, истичући да је свака индивидуа *јединствено чудо*, обдарено апсолутном *специфичношћу* која представља темељ његовог бића (192).

Индивидуализам није само једна од четири карактеристике либерализма већ је по Ничеовом виђењу повезан са слободом. Либерализам се залаже за једнакост у свим сферама живота одбацујући укљученост државе или неког ауторитета у приватни живот грађана. У средишту Ничеове филозофије налази се појединац. Међутим, супротно либерализму који повезује идеје о људском напретку и о сталној еволуцији друштва, Ниче истиче да је свако постојање борба. Либерализам наглашава приоритет права, полазећи од индивидуе као рационалног бића. Индивидуална слобода представља услов напретка, тежећи хармоничном поретку као пожељном циљу у којем влада опште благостање. Супротно оваквом ставу, Ниче сматра да озбиљност наших стремљења и мисли мора бити усмерена на све надлазеће, на потискивање себе као појединца и проматрање света кроз мноштво аспеката. Полазиште либерализма је тежња ка складу, док је Ничеово полазиште инстинкт и сукоб. Ниче сматра да аутономна суверена индивидуа поседује само своје вредности. Појединац се мора борити за своју индивидуалност, а не покоравати универзалним законима. Слобода представља самоостварење сопствене индивидуалности. Због тога је вера у слободну вољу изворна грешка, јер ми тежимо постати оно што јесмо; ствараоци који сами одређују законе, своју врлину и свој категорички императив. За либерализам појединац остварује слободу делујући у складу са законом. Са друге стране, Ниче сматра да појединац постаје слободан борећи се и освајајући оно што нема. Слобода значи да мушки, ратнички и победнички инстинкт господаре над другим инстинктима, јер је слободан човек ратник. Слобода се жели све док нема моћи, па мера слободе подразумева стално превладавање. Зато Ниче види слободу као нешто што се има и нема, што се хоће и што се осваја (194). Сваки човек кроз слободу постаје непоновљиви и јединствени свет за себе, што са једне стране води консеквенци и Ничеовом закључку да једна-

кост људи не постоји, док са друге стране указује на нераскидиву повезаност индивидуалности и слободе.

Ниче сматра да је негација свих различитости и посебности између људских бића најистакнутија карактеристика стада. У моралности стада Ниче види идеологију једнакости, односно субординацију вишем ауторитету који све појединце третира једнаким (199). Оваква моралност стада је већ заступљена у службеном моралу Запада, па Ниче тврди да је тријумф идеала једнакости и демократије у модерним временима велика трагедија за човечанство. Једнакост и демократија су најгоре, а не најбоље вредности, јер су у супротности са природним вредностима. Човек долази до своје природе само након дуге борбе (201). Једнакост као постављање једнаких задатака себи и другима представља лудост, која се схвата светом без умног супротстављања, јер се темељи на инстинкту стада усмереном према осредњости које постаје највише и највредније достигнуће. Зато је Ниче против инстинкта заједнице и заговара поредак по хијерархији, тврдећи да је владавина идеала једнакости велики ризик за човечанство (202). Издвајањем овог филозофско-политиколошког момента Станковић Пејновић показује да Ниче није заговарао прорасистичке ставове већ је покушао да се идеолошки супротстави тренду релативизације који је наилазио са, на изванредан начин интерпретираном, демократијом и либерализмом. Овај део значајно сведочи колико је Ниче био визионар, јер страх који је имао пре више од века постао је реалност савременог човека. Само површно посматрање светске политичке сцене (без улажења у институционалне, научне, универзитетске или културне сфере) доказује да смо достигли стање власти и тираније медиокритета, чак често власти и тираније исподпросечних, а све у име једнакости.

Поглавље *Надилажење перспектива – нужност родне различитости* такође завређује посебну пажњу. Подељено у поднасловне *Презир према жени, Поштивање жене, Може ли се бити индиферентан према жени, Нужност родне различитости, Жена као истина, Жена као дистанца* ово поглавље сабира Ничеово виђење жене, због којег је овај велики мислилац понекад сматран мизогинистом.

Ниче је тврдио да основни проблем између мушкарца и жене лежи у порицању међусобног антагонизма, па је постојање бесконачне непријатељске напетости и неправде нужно у њиховом односу. У вези са већ поменутиим ставом о проблему једнакости Ниче наглашава важност постојања хијерархије и нужност постојања онога ко постаје *нешто више*, превазилазећи истост и једнакост. За Ничеа, феминизам и демократија су болести које Европу воде ка новом ропству. Еманципација представља покушај женске популације да добије приступ свету којим доминира мушкарац. Жена би постајала једнака мушкарцу кроз аутономију, образовање и једнака права, истовремено водећи борбу која умртвљује инстинкте. Међутим, Ниче подвлачи да је родна различитост нужна. Жена је као дистанца потребна мушкарцу, јер он треба да следи патос дистанце како би постигао самонадилажење на друштвеном и индивидуалном нивоу (222). Модерне жене су охрабрене да траже једнака права. Међутим, та борба, ако буде успешна, води поступном умањењу жениног утицаја и моћи. Еманципована жена тежи родној различитости и смањењу природне моћи своје женскости. Тај облик социјеталне *дефеминизације* може угрозити основно значење снаге воље, па Ниче тврди да жене покушавају да направе мушкарца од жене одричући се

традиционалне женске улоге и умањујући свој велики извор моћи. Ниче верује да је *савршена жена* боља од већине мушкараца. Савршена жена је виши тип жене, који је уједно много ређи. Та *афирмишућа* жена је ознака самонадилажења према вољи ка истини и вољи ка илузији, процес напуштања свих темеља и извесности, изворна мајка и изворни стваралац. Она је непресушна стваралачка воља ка животу, јер је она воља ка моћи (227). Ничеова афирмација жене садржи негацију њеног аутономног бића: он поштује њену енормну стваралачку снагу, али за њега је крајњи циљ усмерен иза уобичајених могућности. Он жели постићи немогуће, жели сам себи дати живот као самог себе, као стварајућег филозофа (231).

Иако се ауторка у свом промишљању креће унутар дисциплинарне, методолошке и термилошке коректности филозофске *структе*, књига је прожета отвореним дискурсом, развијајући и супротствљајући разноврсне методолошке и епистемолошке покушаје. Ауторка се вешто *приближава* Ничеовој креативној енергији, па њени закључци и стил попримају лик властитог саморазумевања и плодотворности. То је најбољи показатељ дубоко страственог односа према изучавању лавиринта моћи који доноси сам живот; не само бивање у највећој близини Ничеовог мишљења већ и ауторкин изворан и значајан допринос осветљавању и разумевању филозофа песника који уништава, а истовремено уздиже човека, желећи да му понуди властито виђење смисла.

Темељит истраживачки рад Весне Станковић Пејновић подстиче на многе друге асоцијацијативне везе Ничеове мисли са оним што можемо видети данас. Њена књига представља не само увод већ и водич кроз Ничеову мисао, наводећи на стално постављање паралеле између те мисли и данашњег света. Са друге стране, оно што је Жана Херш постигла у области историје филозофије делом *Историја филозофије – Филозофско чуђење*, то Станковић Пејновић постиже својим делом на нивоу идејног праћења једног мислиоца. Верујем да ова књига представља значајан допринос не само домаћој филозофско-хуманистичкој научној сцени. Време ће је свакако потврдити, а ми ћемо наставити да ишчекујемо будуће резултате филозофских истраживања ове плодне ауторке.